

Ярослав ЧАЙКОВСЬКИЙ,
к. е. н., доцент

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО СУТЬ І ФУНКЦІЇ КРЕДИТУ

Розглянуто деякі визначення економічної категорії кредиту та основні його функції. Уточнено суть кредиту з економічної та правової точок зору.

Some definitions of the credit economic category and its main functions are depicted. The essence of the credit from economical and legal points of view has been defined more accurately.

У період становлення ринкової економіки України і здійснення структурної перебудови господарства важливу роль відіграє кредит.

Об'єктивна необхідність існування, утворення і використання ресурсів для кредитування й конкретної форми його руху – кредиту – викликається такими обставинами:

- по-перше, необхідністю переборення протиріч між постійним утворенням грошових резервів, котрі осідають у процесі обігу на підприємствах різних форм власності, бюджету та населення, і використання їх для потреб відтворення;
- по-друге, необхідністю забезпечення безперервного процесу кругообігу капіталу в умовах функціонування різноманітних галузей і підприємств з різною тривалістю кругообігу коштів;
- по-третє, необхідністю комерційної організації управління підприємством в умовах ринку, коли на кожному підприємстві в процесі руху індивідуального капіталу виникає потреба

в додаткових сумах або, навпаки, тимчасово вивільняються грошові ресурси.

Незважаючи на необхідність кредиту, в економічній літературі немає єдиної думки щодо визначення його суті, що пояснюється складністю економічних відносин, котрі виникають з цього приводу. На думку М. І. Савлука, І. М. Лазепка та інших, в економічній літературі досі немає єдності у визначенні сутності кредиту, немає навіть визначення, котре б охопило всю глибину й значення цієї категорії [6: 128]. У сучасній економічній літературі є спроби, по-перше, визначити кредит через різні види відносин. По-друге, кредит у низці праць характеризується без будь-якої констатації щодо економічних відносин і відносин загалом [13: 3].

Ототожнення кредиту з певним видом економічних відносин, котрі формуються у суспільстві, дає можливість глибше дослідити економічні аспекти кредиту, економічні чинники його існування, основи та закономірності його руху. Тому цей підхід у сучасній економічній літературі переважає [6, 7, 8, 9, 10, 11]. Так, М. І. Савлук, І. М. Лазепко й ще дехто вважають, що «Кредит – це суспільні відносини, котрі виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах зворотності, платності та добровільності» [8: 372]. Як видно, головну роль кредиту автори бачать у «перерозподілі вартості». І хоч справді це дуже важлива ознака кредиту, неважко зрозуміти, що вона не може поставити цю категорію у розряд першорядних, бо вона не є визначальною уже тому, що належить не до сфери виробництва й навіть не до сфери розподілу, а до сфери перерозподілу. Хочуть цього автори чи ні, але об'єктивно їхнє зведення сутності кредиту до перерозподілу і зводить його зміст, і принижує його роль.

Окремі автори вважають, що кредит – це «відносини...», котрі складаються при формуванні й використанні позичкового фонду, тобто при накопиченні й передачі засобів у тимчасове використання на умовах терміновості, повернення і сплати відсотка» [14: 588]. Дехто з прихильників цього підходу ще коротше визначає кредит – як «форму руху позичкового фонду, позичкового капіталу» [15: 172]. Хоч це визначення відображає одну з корінних рис кредиту, все-таки його не можна вважати повним, адже неминуче виникають запитання: що таке позичковий фонд, яка його роль в економіці? З цього визначення залишається незрозумілим, що ж дає кредит, як він впливає на економіку? За такого трактування до категорії кредиту не належатиме, наприклад, комерційний кредит, котрий не пов'язаний з позиковим капіталом або позиковим фондом країни, що формується лише банками.

У «Фінансово-кредитному словнику» зазначено: «Кредит (лат. *creditum* – позика) – позика в грошовій або товарній формі, що надається на умовах повернення й, звичайно, зі сплатою відсотка; виражає економічні відносини між кредитором і позичальником» [20: 103]. Як бачимо, у наведеному визначенні насамперед наголошується на тому, що кредит – це позика, а вже потім – економічні відносини. Однак кредиту властиві принципи не лише сплати і повернення, а й цільового використання за позичених коштів, терміновості, реального забезпечення кредиту.

А. М. Румянцев доводить, що «Кредит є системою відносин, за допомогою котрих суспільство здійснює мобілізацію тимчасово вільних коштів і використовує їх для забезпечення розширеного відтворення на умовах повернення, терміновості й платності» [16: 405]. Перевагою цього визначення є те, що воно пов'язує кредит з розширеним відтворенням, з розвитком економіки.

При другому підході увага дослідників зміщується на саму позичку, її правову форму, що зумовлює вихолощування з кредиту його економічного змісту. Так, у «Словнику сучасної економічної теорії», укладеному англійськими вченими, кредит визначається як «...термін, що широко вживається щодо операцій або станів, пов'язаних з позичанням грошей, як правило, на короткий термін» [19: 109].

Значна відмінність від наведених поглядів властива визначенню кредиту, дана французьким економістом Р. Барром, це – «...обмін у часі, шляхом котрого одна особа добровільно поступається іншій особі правом економічно розпоряджатися своїм майном за певну плату в майбутньому» [4: 125].

Відомий німецький економіст В. Лексис під кредитом розуміє «...довіру, котрою користується особа, яка взяла на себе зобов'язання майбутнього платежу, з боку особи, яка має право на цей платіж, – тобто довіра, котру позикодавець надає боржнику» [12: 5]. У цій же роботі він заперечує вище наведене твердження: «...щоденний досвід показує, що позикодавці (кредитори) відчують стосовно платоспроможності і платоготовності боржників більше недовіри, ніж довіри: вони тому вимагають гарантій для забезпечення, можливо, повнішого захисту своїх інтересів від втрат, пов'язаних з кредитними відносинами. Таким чином, довіра позикодавця для сутності кредиту вирішального значення не має» [12: 5]. З таким розумінням кредиту складно погодитися, тому що воно підкреслює лише зовнішній бік кредитних відносин, не досліджуючи при цьому сутності економічної категорії.

Наведені визначення мають недоліки. По-перше, здебільшого тут немає чіткої класифікації кредиту та характерних відносин з боку об'єктів і суб'єктів, по-друге, «кредит» не вважається економічною категорією.

У цьому зв'язку заслуговує на увагу визначення поняття «кредит» Ю. А. Потійком, за яким «кредит – це насамперед економічна категорія, якою передбачається акумулювання тимчасово вільних коштів бюджету, централізованих державних позабюджетних фондів, суб'єктів господарювання і населення, які потім надаються позичальникам (державі, юридичним і фізичним особам) на засадах повернення, терміновості, сплати, цільового використання і реального забезпечення» [17: 47].

На нашу думку, у наведеному визначенні автор правильно акцентує на тому, що кредит – це економічна категорія.

Незважаючи на те, що сьогодні більшість вітчизняних економістів розглядає кредит як економічні відносини (а не як позику), у Положенні Національного банку України «Про кредитування» зазначається: «Кредит – позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, терміновості, платності та цільового використання» [3]. Наведене визначення ширше трактує принципи кредитування. Слід зазначити, що у даному визначенні акцентується увага тільки на одному суб'єкті – «банку».

У Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» сказано: «Кредит – кошти та матеріальні цінності, які надаються резидентами або нерезидентами у користування юридичним чи фізичним особам на визначений термін і під процент. Кредит розподіляється на фінансовий кредит, товарний кредит, інвестиційний податковий кредит і кредит під цінні папери, що засвідчують відносини позики» [2: 6]. У наведеному визначенні сутність кредиту ототожнюється з коштами і матеріальними цінностями та з позикою під заставу цінних паперів, а також у цьому визначенні мова йде ще й про товарний кредит та об'єднано в єдине поняття такі різні економічні категорії, як фінанси і кредит, котрі загалом взаємопов'язані, але не тотожні.

У статті 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» наведено таке визначення кредиту: «Банківський кредит – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження терміну погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату

процентів та інших зборів з такої суми» [1: 3]. Як бачимо, в цьому законі кредит уже не ототожнюється з грошовими чи матеріальними коштами, а розглядається як зобов'язання, що впливають (відповідно до статей 4 та 151 Цивільного кодексу України) з договору або з інших підстав. Тобто кредит розглядається як економічні відносини, передбачені законом або як такі, що не суперечать йому.

Таким чином, на сучасному етапі в теорії і практиці кредитних відносин в Україні науковий підхід до кредиту як економічної категорії ще належно не застосовується. Так, у різних законах України є різні підходи до тлумачення суті однієї і тієї ж економічної категорії – кредиту, на котрому, зрештою, базуються усі кредитні відносини в країні. А це, безумовно, має негативний вплив на організацію банківського кредитування в цілому.

Слід зазначити, що в економічній, юридичній літературі та законодавстві України часто змішуються поняття «позичка», «кредит». Позичкою називають як позику або кредит, так і надане право користування. Однак розмежування понять «позички» та «кредиту» (позики) становить не тільки науково-теоретичний інтерес, а й має принципове значення у кредитних правовідносинах.

Ряд авторів під позичкою розуміє безоплатне користування майном [18: 45]. На думку Л. Рябко, «вживання терміна «позичка» при правовому дослідженні й характеристиці позичково-кредитних відносин є некоректним, а вживання його в правотворчості – не зовсім вірним і тому небажаним» [18: 47].

Разом з тим, кредит є формою руху позичкового капіталу, що надається у позику на умовах повернення і платності. Кошти позичальника мають вивільнитися у розмірі, що забезпечує повернення кредитору не тільки кредиту, а й процентів за користування ним. Без одержання кредитором від позичальника доходу у вигляді процента у кредитора не буде зацікавленості позичати гроші. У ряді випадків кредит може бути повернутий кредитору третьою особою – гарантом, поручителем чи страховиком, якщо позичальник не спроможний сам цього зробити. Коли надана в позику вартість не повертається, то кредит втрачає свою економічну суть.

У процесі передачі капіталу від кредитора до позичальника проявляються його специфічні риси. По-перше, позичковий капітал є своєрідним товаром, споживча вартість котрого визначається здатністю продуктивно використовуватися позичальником, забезпечуючи йому прибуток, частина котрого використовується для наступної виплати позичкового процента. По-

друге, кредитні ресурси і плата за їх використання повертаються кредитору лише через певний час, при цьому позичковий капітал є власністю і кредитор продає позичальнику не сам капітал, а лише право на його тимчасове використання. По-третє, особливістю руху позичкового капіталу є те, що він на відміну від промислового чи товарного, як правило, перебуває у грошовій формі, має реальну вартість і здійснює цю дію за економічними законами.

Основою формування позичкового капіталу є закономірності кругообігу капіталу в процесі відтворення, коли в окремих учасників економічних відносин з'являються тимчасово вільні капітали, а в інших виникає потреба в позичкових коштах. За допомогою кредиту тимчасово вільні капітали (а також заощадження населення) перетворюються на позичковий капітал, що втягується у новий кругообіг, забезпечуючи процес відтворення і прибуток його власникам.

Розглядаючи цю економічну категорію, необхідно звернути увагу на такі засадничі її ознаки:

- кредит – це специфічний тип економічних відносин, що ґрунтується на взаємній довірі сторін цих відносин;
- кредит – це економічна категорія, котрою передбачається мобілізація і нагромадження тимчасово вільних коштів й формування з них позичкового капіталу для подальшого перерозподілу;
- кредитування – це акт передачі кредитором певної суми капіталу в тимчасове користування позичальнику на принципах платності, повернення, цільового використання запозичених коштів, реального забезпечення і терміновості;
- у кредитні відносини вступають юридичні та фізичні особи і держави.

З урахуванням наведених вище положень, на наш погляд, слід дати таке визначення кредиту як економічної категорії: це відособлена частка економічних відносин, пов'язана з рухом позичкового капіталу між кредитором і позичальником у грошовій або товарній формі на основі укладеного кредитного договору на принципах забезпеченості, повернення, терміновості, платності та цільової спрямованості для забезпечення розширеного відтворення і споживання. Оскільки з правової точки зору надання кредитів однією стороною і позичання коштів іншою стороною на визначений термін оформляється кредитним договором про забезпечення повернення у визначений термін, сплату процентів і цільову спрямованість, то визначення з економічної та правової точок зору узгоджуються.

Суть кредиту проявляється у його функціях. Втрата кредитом своїх функцій фактично означатиме знищення самої цієї економічної категорії.

Питання про функції кредиту є найбільш дискусійним. Розбіжності стосуються не тільки трактування окремих функцій, а й їх кількості. Так, одні дослідники називають дві функції кредиту [8: 9], інші – три [7, 12, 17], треті – чотири [11], вісім [5]. Розбіжності з приводу кількості та змісту функцій обумовлені не лише відмінностями у трактуванні суті кредиту, а й відсутністю єдності у визначенні загальних методологічних підходів до їх аналізу. Багато економістів дослідження функцій кредиту як економічної категорії підміняють аналізом функцій одного з його суб'єктів, при цьому найчастіше функції кредиту ототожнюються з функціями банків. Необхідно базуватися на наступних положеннях. Поняття «функція» вужче за поняття «суть», оскільки перше відображає лише окремі ознаки суті, ті, що відрізняють кредит від інших економічних категорій [10, 11]. Водночас функція є специфічним виявленням сутності як цілісного явища. Щодо кредиту це означає, що його функції повинні належати до кредитних відносин у цілому, тобто стосуватися в рівній мірі обох його суб'єктів, а не кого-небудь з них окремо [9: 106–107]. Крім того, функції кредиту повинні характеризувати специфіку прояву суті у всіх його формах і видах.

Серед дослідників кредиту найменше розходжень спостерігається щодо перерозподільчої функції [8: 399]. Ця функція кредиту впливає з самої сутності та ролі кредитних відносин, оскільки з суті кредиту випливає, що за його допомогою відбувається перерозподіл вартості на умовах повернення. Призначення цієї функції у тому, що за допомогою кредиту за рахунок тимчасово вільних ресурсів одних юридичних і фізичних осіб задовольняються тимчасові потреби в коштах інших юридичних і фізичних осіб. З одного боку, здійснюється нагромадження грошових капіталів за рахунок збережень економічних агентів, а з іншого – їх розміщення серед інших агентів ринку. Таким чином, особливістю кредитного перерозподілу є перш за все те, що воно охоплює тільки тимчасово вільні ресурси [9: 107].

Специфікою перерозподілу за допомогою кредиту є те, що це зачіпає не тільки вартість валового внутрішнього продукту, виробленого в даному періоді, а й вартість коштів виробництва і предметів споживання, створених у минулому. Зокрема в кредит можуть бути видані вільні ресурси, акумульовані в амортизаційних фондах підприємств, розповсюджено надання у тимчасове користування раніше проданого обладнання на умовах лізингу та ін. [9: 108].

Становлення ринкових відносин обумовлює зміну механізму реалізації перерозподільчої функції кредиту. В умовах адміністративно-

командної економіки перерозподіл мав в основному централізований характер, тобто відбувався на основі кредитного планування, що було процесом планового визначення всього обсягу кредитних ресурсів країни, їх джерел, а також їх плановим розподілом. З реформою банківської системи, розвитком мережі комерційних банків зростаючу роль відіграє перерозподіл кредитних ресурсів через кредитний ринок, тобто ринковий механізм перерозподілу. У зв'язку з цим кредитний перерозподіл дедалі в більшій мірі децентралізується. Відповідно змінюються пріоритети перерозподілу.

На наш погляд, у міру просування до ринку позичковий капітал повинен спрямовуватися у ті сфери діяльності, котрі забезпечують отримання високого рівня прибутку, що досягається здебільшого у випадку, коли банк позичає кошти високоефективним підприємствам, продукція котрих користується стійким попитом на ринку, тобто рентабельним галузям чи підприємствам. Регулюючи доступ позичальників на кредитний ринок, надаючи урядові гарантії і пільги, держава орієнтує банки на переважне кредитування тих підприємств і галузей, діяльність котрих відповідає завданням здійснення загальнонаціональних програм соціально-економічного розвитку. У цьому сенсі кредит робить пропозицію капіталу не лише гнучкішою, а й ефективнішою. «Кредит, – писав з приводу цього Й. Шумпетер, – дає змогу підприємцеві через формування попиту на необхідні йому засоби виробництва вилучати їх зі сфер традиційного застосування і згодом спрямовувати розвиток економіки новим шляхом» [21: 215].

Таким чином, перерозподільча функція кредиту дає змогу зосередити капітал у найпріоритетніших сферах економічної діяльності, здійснити переорієнтацію виробництва й стабілізувати економіку.

Функцію кредиту, пов'язаної із забезпеченням потреб обороту в платіжних засобах визнає більшість економістів [9: 111], але вона не набула однозначного тлумачення у літературі. Одні автори називають її емісійною (антиципаційною) функцією [7], інші – функцією утворення додаткової до наявної в економіці купівельної спроможності [5], треті – заміщення дійсних (готівкових грошей) в обороті [9].

Функція заміни готівкових грошей кредитними операціями пов'язана зі специфікою сучасної організації грошового обороту, його функціонуванням в основному в безготівковій формі. Відомо, що основна частина розрахунків і надання кредиту здійснюється через банки. Розміщуючи і зберігаючи гроші в банку, клієнт тим самим вступає у кредитні відносини з ним і, крім того, створює умови для заміни го-

тівкових грошей в обороті кредитними операціями у вигляді записів на банківських рахунках. Стає можливим надання кредитів у безготівковому порядку і розвиток безготівкових розрахунків.

Як відомо, в процесі руху кредиту створюються кредитні інструменти обігу, що замінили в сучасних грошових системах дійсні гроші. До них належать знаки вартості у вигляді банкнот, різних векселів, чеків, акцій, депозитних сертифікатів, облігацій та ін.

Кредит сприяє економії витрат обігу шляхом заміщення частини грошового обігу кредитними засобами обігу. Змінюючи обсяги кредитних операцій, банки (банківська система) можуть впливати на динаміку загальної маси грошей в обігу. Саме методами кредитної експансії (розширення кредиту) та кредитної рестрикції (звуження кредиту) регулюється кількість грошей в обігу.

Окремі економісти, виходячи з того, що золото вийшло з обігу і обертаються тільки кредитні гроші, обґрунтовують розвиток і переростання функції заміни в функцію емісії грошей у сфері безготівкового грошового обігу. Ця точка зору базується на уяві, що розміщення кредитів у готівковій формі є перерозподіленням попередньо акумульованих ресурсів, а розміщення кредитів у безготівковій формі означає одночасне створення кредитних ресурсів, тобто емісію [9: 111].

Ми вважаємо, що заміщення повноцінних грошей банківськими білетами має здійснюватись відповідно до закону кількості грошей, необхідних для обігу, тобто сума грошей не повинна перевищувати суми цін товарів і наданих послуг. Крім цього, мусить бути врахована швидкість обігу грошей і виконання ними функцій засобу платежу та нагромадження.

Ставлення фахівців до контрольної функції кредиту неоднозначне. Так, окремі дослідники вбачають сутність її у тому, «що в процесі кредитування здійснюється взаємний контроль (як кредитора, так і позичальника) за використанням і поверненням позики» [11: 18]. Проте наявність такої функції кредиту дехто заперечує, посилаючись на те, що контроль властивий не тільки кредитним відносинам, а й багатьом іншим – фінансовим, податковим, страховим, торговельним тощо, тобто він не характерний кредиту як економічній категорії [8: 400–401]. Окремі дослідники [9: 112] вважають, що контрольна функція може виконуватись лише кредитором (банком), що, на нашу думку, не зовсім вірно. В ефективному використанні залучених коштів і своєчасному їх поверненні зацікавлені не лише кредитори, а й позичальники, тобто контрольна функція є універсальною, в однаковій мірі важливою для усіх суб'єктів кредитних відносин, тому, на наш погляд, цілком обґрунтовано може вважатися однією з головних.

Оформляючи кредит, банк приділяє значну увагу аналізу кредитоспроможності потенційного позичальника та прогнозуванню кредитного ризику. На цій основі визначаються відповідні умови кредитування, що включаються в угоду, котрі самі собою стимулюють економічну поведінку суб'єктів кредитних відносин – як позичальників, так і кредиторів. У подальшому банк контролює виконання вимог кредитного договору. У разі виявлення фактів використання кредиту не за цільовим призначенням банк має право раніше назначеного терміну розірвати кредитні відносини, що є підставою для стягнення позики в межах зобов'язань позичальника за кредитним договором. Позичальник має можливість здійснювати контроль за рухом позиченої вартості (тобто контролює лише об'єкт кредитних відносин).

Деякі економісти визнають також стимулюючу функцію кредиту, вбачаючи зміст її в тому, що «за своєю економічною сутністю процес кредитування не може не стимулювати ефективне використання позики з боку позичальника» [11: 18]. На наш погляд, в умовах ринкового реформування економіки стимулююча функція кредиту має важливе значення. Укладення кредитної угоди супроводжується виникненням взаємних зобов'язань її учасників. Кредит як економічні відносини спонукає до раціонального використання виданих ресурсів для повернення тимчасово позиченої вартості. Позичальник мусить так використовувати отриманий кредит, щоб вчасно повернути його банку, причому повернути з приростом у вигляді процентів.

Усі функції кредиту взаємопов'язані; їх взаємодія забезпечує якісну стійкість кредитних відносин. В економічній літературі обґрунтовується правомірність і таких функцій, як акумулювання тимчасово вільних коштів; регулювання грошового обігу; економія витрат обігу; опосередкування кругообігу капіталу тощо.

Таким чином, однією з найскладніших у теорії кредитних відносин є проблема функцій кредиту. Дискусії ведуться насамперед з питань стосовно кількості та змісту функцій, що випливає з різних підходів до сутності кредиту. У процесі аналізу ми доводимо, що функції кредиту повинні стосуватися у рівній мірі обох суб'єктів і мають характеризувати специфіку прояву суті у всіх його формах і видах. З цих позицій ми виокремлюємо перерозподільчу функцію кредиту, функцію заміни готівкових грошей кредитними операціями, контрольну і стимулюючу функції. Саме чотири названі вище функції, на наш погляд, є головними.

Література

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2001. – № 1. – С. 3–47.

2. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22.05.1997 р. № 334/94 // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 4. – С. 28.
3. Положення Національного банку України «Про кредитування». Затверджено постановою Правління Національного банку України від 28 вересня 1995 р. № 246.
4. Барр Р. Политическая экономия: В 2-х тт. – Т. 1. – М.: Международные отношения, 1995. – 608 с.
5. Гальчинський А. С. Теорія грошей: Навч. посібник. – К.: Основи, 1996. – 413 с.
6. Гроші і кредит: Підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін. – К.: Либідь, 1992. – 331 с.
7. Гроші та кредит: Підручник / За ред. проф. Б. С. Івасіва. – К.: КНЕУ, 1999. – 404 с.
8. Гроші та кредит: Підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін. / За заг. ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2001. – 602 с.
9. Деньги, кредит, банки / Под общ. ред. Г. И. Кравцовой. – Минск.: Меркание, 1994. – 270 с.
10. Кредит і кредитні правовідносини: економічна природа і практика законодавчого регулювання / М. Олексієнко, В. Ольшанський, Д. Лилик, Е. Перишков. – К.: Козаки, 1996. – 144 с.
11. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика: Навч. посібник. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 215 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
12. Лексис В. Кредит и банки / Пер. с нем. – М.: Перспектива, 1994. – 120 с.
13. Мочерний С., Устенко О. Кредит і кредитні відносини в контексті економічної власності // Банківська справа. – 2000. – № 5. – С. 3–7.
14. Политическая экономия. Учебник для вузов. / Медведев В. А., Абалкин Л. И., Ожгерельев О. И. и др. – М.: Политиздат, 1988. – 732 с.
15. Политическая экономия: Словарь / Под ред. М. И. Волкова (отв. ред.), А. Д. Смирнова, И. П. Фалинского. – М.: Политиздат, 1979. – 463 с.
16. Политическая экономия: Учебник / Под ред. А. М. Румянцева. – М., 1978. – 608 с.
17. Потійко Ю. Ще раз про кредит // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 12. – С. 47–48.
18. Рябко Л. Розмежування понять позички і кредиту // Право України. – 2001. – № 31. – С. 45–47.
19. Словарь современной экономической теории Макмиллана. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 608 с.
20. Финансово-кредитный словарь: В 3-х т. – Т. 2 / Гл. ред. В. Ф. Гарбузов. – М.: Финансы и статистика, 1986. – 511 с.
21. Шумпетер Й. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1982.